

У КАТУНСКОЈ НАХИЈИ ПОСЛИЈЕ КАПИТУЛАЦИЈЕ ИТАЛИЈЕ СЕПТЕМБРА 1943. ГОДИНЕ

Моменат објаве капитулације Италије — 8. септембра 1943. године у 20 h — затекао ме је у селу Рубеже код Никшића. Рубеже је тада било удаљено од града око 3 km (данас је саставни дио — периферија града). Са неколико другова, био сам у кућишту запаљене куће, чији је власник унутар зидина био направио настрешницу од ражене сламе и ту се склонио са породицом. Били смо на вечери, док је одједанпут тишину ове благе септембарске вечери проломио страشان тресак бомби, пуцњава из пушака, аутомата, пушкомитраљеза и митраљеза — свега чиме су били наоружани Италијани у никшићком гарнизону, као и урнебесна вика и поклицу у граду и околини. Нијесмо знали о чему се ради, па смо најбрже што смо могли узели оружје и истрчали пред кућу. Пуцњава и галама били су паклени. Застали смо неколико тренутака без ријечи и даха, не бисмо ли у тој пакленој буци разазнали коју ријеч и одгонетнули шта се десило.

Најзад смо успјели да разазнамо на италијанском језику ријечи »finito guerra« и схватили да се ради о капитулацији Италије, коју смо иначе очекивали. Морам признати, и нас је обузела радост и понос. Радост због избацивања из строја једне од сила фашистичке Осовине, а понос због тога што смо и ми — НОВ — у томе имали знатну улогу.

Оставили смо вечеру и отрчали у село Драгову Луку. Затекли смо све сељане на окупу, раздрагане догађајем који се збио. Већ су неки младићи из села били у граду, вратили се и причали о ситуацији у Никшићу. Ишли су и неки партизани са оружјем да виде своје породице и све што се збива. Из града је долазио и понеки италијански војник и старјешина, искажујући велико задовољство.

Читава ноћ и сљедећи дан протекли су у најбољем расположењу. Одржаване су конференције по селима, на којима је објашњаван значај овог догађаја, али је истовремено указивано на то да је фашизам још веома јак и да предстоји тешка, дуга и упорна борба против њега.

10. септембра стигло је у сједиште ОК КПЈ Никшић писмо Покрајинског комитета КПЈ за Црну Гору и Боку, у коме

је стајало: „Друг Бошко Ђуричковић (секретар ОК КПЈ Никшић) нека одмах дође до нас, јер ће морати хитно да отпутује у ОК Цетиње“ (Зборник докумената том III, књ. 9, док. 205).

Ја сам истог дана пошао у село Милочане, гдје је било сједиште Покрајинског комитета КПЈ за Црну Гору и Боку. Добио сам задатак да идем у ОК Цетиње и помогнем друговима у пословима које је наметала новонастала ситуација. Требало је вршити мобилизацију за војску, ступати у контакт с италијанским гарнизонима, учвршћивати народну власт, сузбијати и онемогућавати утицај четника и сепаратиста.

На пут сам пошао исто вече. Са мном је пошао и друг Момо Велимировић, који је баш тих дана стигао са групом курира из Источне Босне. Они су донијели извјештаје о доласку партизанских снага из Босне у Црну Гору. 25. августа су стигли на Лукавицу, жупски катун сјеверно од Боровника. 26. августа су пошли за Прагу, одакле је група од 28 другова са Савом Бурићем пошла у сусрет нашим снагама. Момо је водио дневник и, захваљујући њему, у стању сам да рекапитулирам неколико датума из тих дана, којих се иначе не бих могао сјетити.

Пошли смо преко села Кочана и Риђана, па онда пољем Вртац на Орлину. У пољу смо наишли на велику групу људи која је ишла на неку конференцију. Била је ноћ, па смо се чудило о чему се ради. Са овом групом људи ишао је и Миљан Балетић, кога смо иначе требали пронаћи да нам буде путовомља кроз Будош. Миљан нам је испричао да је тог дана на конференцији у Трубјели погинуо друг Данило Перовић, до тада илегалац на овом терену. Када је говорио на збору, убио га је, из гомиле својих присталица, четник из Трепача Рако Лалић и побјегао у Никшић, код окупатора, са својом групом четника. Данило је био омиљен, храбар и у свему честит друг и човјек, па нас је та вијест тешко погодила.

То вече смо, кроз беспуће Будоша, стигли до Љескових Дола. Сјутрадан — 11. септембра продужили смо за Чево. Успут смо се задржавали у разговору са сељацима, тако да смо у Чево стигли тек увече тог дана. Чево је претходног дана било ослобођено. Италијанску посаду, од око 100 војника, разоружала је група позадинских радника са Николом Поповићем. Италијани су без оружја пропраћени за Цетиње, а у наше руке је пало оружје, муниција, знатне количине намирница и нешто моторизације.

У моменту капитулације Италије ми нијесмо имали штабове одреда, као ни Главни штаб, већ су ту функцију вршили окружни, односно Покрајински комитет КПЈ. Због тога је ПК 10. септембра писао ОК-у Цетиње: „Нека друг Никола Поповић изврши мобилизацију Катунске Нахије и нека на том терену формира батаљон. Остале јединице, које ће се формирати у другим мјестима, нека буду подређене штабу његовог батаљо-

на... за ПК Зетин“ (Зборник докумената, том III, књ. 9, док. 205). Међутим, већ 14. септембра ПК КПЈ за Црну Гору и Боку обавјештава Окружни комитет КПЈ за Подгорицу да је именован штаб Зетског одреда (Зборник, том III, књ. 9, док. 210), а сљедећег дана га информисе о именовању штабова одреда на читавој територији Црне Горе (исто, док. 212). Ситуација је била веома динамична, па је и реаговање на њу морало да је прати.

На Чеву смо нашли дио другова из ОК Цетиње, па смо одмах направили план рада за сјутрадан. Ја сам по том плану 12. септембра ишао на конференцију у село Бату Цуцку. Послови су текли брже, јер смо имали на располагању неколико камиона, тако да сам се увече могао вратити на Чеву. 13. септембра смо обављали неке послове у Чеву, а увече су код нас дошли делегати италијанске команде из Данилова Града, њих 14, са два камионета.

Ова делегација је дошла на основу позива (Зборник НОР, том III, књ. 5, бр. док. 25) који је Главни штаб НОВ и ПО за Црну Гору и Боку упутио командама италијанске војске у Црној Гори, да се прикључе НОВ Југославије. Позив је писан на дан потписивања капитулације Италије 8. септембра 1943. г. и већ сјутрадан, 9. септембра, могао је бити у команди дивизије „Тауринензе“, чији су дјелови били у Никшићу, а главни штаб је био у Горњем Пољу, 8 km од Никшића.

14. септембра друг Јевто Шћепановић — Чајо, који се налазио у Команима, не знајући да су Италијани већ код нас послали своје представнике, послао је у Данилов Град Драгољуба Ђиповића, да на лицу мјеста види шта Италијани мисле. Било је ризикантно поћи у Данилов Град, с обзиром на изразито непријатељски став тамошњих четника. Ђиповић је имао непријатности, јер су га сачекали на улазу у Град, али нијесу успјели да га спријече да изврши задатак. Био је то, у првом реду, плод њихове збуњености новонасталом ситуацијом.

Италијани су нас обавијестили да је команда дивизије „Тауринензе“ одлучила да пријеђе на страну НОВ и да је спремна да се бори против Њемаца. Међу овим преговарачима био је један потпоручник, који је добро знао наш језик, па није било проблема око споразумјевања.

Ми смо са задовољством прихватили и поздравили њихову одлуку. У том моменту главнина дивизије „Тауринензе“ била је концентрисана у ширем рејону Данилова Града, а један њен пјешадијски пук био је у Кривошијама, на просторији Гркавац — Леденице. После разговора са нама, дио делегације се вратио за Данилов Град, да обавијести о сусрету са нама, а дио је продужио камионом до села Извора, а одатле пјешнице за Гркавац, да организује прелазак тамошњег пука на страну НОВ. (Друг Никола Поповић, на основу сјећања, мисли да су се сви вратили за Данилов Град).

14. септембра, око 16 часова, ишао сам камионом од Чева ка Ресни. Испод села Малошин До сустигао нас је један италијански војник на мотоциклу. Са Чева је са њим ишао и један наш војник. Зауставио нас је и обавијестио да дивизија већ креће из Данилова Града и да ће се њени дјелови још током ноћи пребацити на Чево. Обавијестио нас је о жељи команде дивизије да неко из нашег штаба пође њима у сусрет.

Ја сам се од другова из ОК Цетиње једини ту затекао, а и правац кретања Италијана био је кроз крај који сам ја најбоље познавао. Сео сам на мотоцикл са Италијаном и пошао у правцу Загарча. Кад смо пролазили кроз Марковину, већ је био мрак. У Горњем Загарчу, у мјесту Прибој, наишли смо на пјешадијске дјелове, који су пријечцем преко Загреде, између Гарчева, већ били стигли ту.

Сад је настала мука. Ја нијесам знао италијански и нијесмо се могли споразумјети. Сјетили смо се да у селу Марковини има један младић који је био на лијечењу у Италији, па смо послали по њега. Није нам много помогао, јер ни он није знао језик. Ипак смо схватили да је њихова моторизација пошла цестом и да су их четници пресрели и зауставили. Кад смо се припремали да пођемо да бисмо ослободили пролаз, стигло је код нас чело моторизоване колоне. На челу, у једној танкети, били су Драгољуб Ђиповић и ппуковник начелник штаба дивизије. Начелник је био из Фурланије, добро је говорио словеначки, а и српскохрватски, па је на тај начин био ријешен проблем споразумјевања.

Кренули смо за Чево. Када смо стигли, Италијан је питао на који би начин могла да се успостави веза са командом италијанске дивизије „Ферара“ у Цетињу. Рекли смо му да смо телефонску везу прекинули, па би морали поћи на мјесто гдје су жице покидане. Узели смо једног везисту и пошли код школе на Руђино Почивало у Бјелице и прикачили телефон на линију. Добили смо одмах Цетиње — команду дивизије. Италијан ппуковник, начелник штаба дивизије „Тауринензе“ рекао је да је на талефону »saro di stato maggiore« и објаснио им одлуку своје команде, гдје се сада налази „Тауринензе“ и тражио од њих да и „Ферара“ приђе НОВ-у. Команда из Цетиња је оштро осудила поступак „Тауринензе“, тражила њен повратак у гарнизон, а у противном — одбија сваки контакт и сарадњу. Саговорник са друге стране жице био је веома оштар и категоричан. Негдје око 24,00 часа вратили смо се на Чево. Већ је био пристигао дио моторизоване колоне. Идућег дана се прикупила пјешадија и дио моторизације који је био остао у квару, или се сурвао са цесте. Ова цеста је иначе уска, веома кривудава и у лошем стању. Нарочито је њоме тешко возити ноћу тешка возила.

17. септембар (према необјављеном дневнику пуковника Мома Велимировића) италијанска дивизија је провела на Чеву.

Штаб дивизије је био у засеоку Поточине. Ми смо тог дана — Никола Поповић и ја — водили разговоре са командантом дивизије генералом Вивалдијем. Тражили смо да нам даду извјесну количину стрелачког наоружања, по могућности пушкомитраљеза, и муниције. Генерал Вивалди је одбио наш захтјев са мотивацијом да они немају резерве оружја, а оно што имају војници као своје насружање не могу давати, јер им је потребно, пошто су и они спрмени да се боре.

Дуго смо дискутовали о томе шта би у тој ситуацији требало да уради њихова дивизија. Ми смо им предлагали да кидамо комуникације, нападамо мање гарнизоне и дејствујемо у духу тактике НОВ Југославије. Они то нијесу прихватили. Њихов план био је да продуже за Котор, мислећи да ће за њих сви проблеми бити ријешени ако се дочепају обале. Упозоравали смо их да долазак у Боку значи падање у клопку, у руке Њемцима, и да такав њихов план ничему не води. На сва наша убјеђивања остали су упорни при ставу: да је најбоље за њих, да је то једини спас, да иду за Котор. Просто је невјероватно како су наивно и нереално гледали на ситуацију! Најзад смо им рекли: докле год непријатељ држи јаке гарнизоне у залеђу Приморја, њихов положај би био безизлазан и у случају да дођу до Котора. Због тога смо им предлагали да заједнички нападнемо Цетиње, па пошто ту створимо једну солидну основицу, да тада покушају остварити свој план. И то су категорички одбили.

Кад је командант, генерал Вивалди одлучио да крене за Боку, ми смо му рекли да Њемци и Италијани држе Чекање, Буковицу и Његуше, па претходно треба овладати тим упориштима, да би се ослободио пут. Он је онда захтијевао од нас да му помогнемо у савладавању ових упоришта. Ми смо на то пристали и договорили смо се да они 18. септембра крену преко Бјелица и Ђеклића цестом за Чекање и исто нападну, а ми ћемо у исто вријеме напасти Буковицу, најдоминантнији положај на том путу.

Отпочеле су припреме за сјутрашњи напад. Тога дана је њемачка авијација бомбардовала Чево.

Прије зоре 18. септембра Италијани су из Чева пошли у правцу Чекања. Кад су прошли Симуњу и колона се издужила присојем Челинца кроз Ђеклиће, Њемци су на њих отворили артиљеријску ватру са положаја код Чекања. Тек што су осјетили ватру, Италијани су почели да се у приличном нeredу враћају ка Симуњи. Наше снаге су нападе Буковицу, али кад су видјеле да Италијани одступају, нијесу се јаче ангажовале у борби, јер то у таквој ситуацији није имало сврхе.

Италијани су се током 19, 20. и 21. септембра прикупили дуж комуникације од села Ресне, преко Бате до Извора, 20. септембра њемачка авијација је поново бомбардовала Чево. Том

приликом је погинуо дивни друг и комуниста Милош Попивоца комесар Катунског батаљона.

У међувремену је Главни штаб за Црну Гору и Боку послао наређење да дивизија „Тауринензе“ крене ка Никшићу. Послао је и једну чету, да им послуже као путовође до Горњег Поља. (Зборник докумената, том 3, књ. 5, док. 32).

Када је чета стигла са наређењем, Италијани то нијесу прихватили, већ су остали при својој одлуци да са дивизијом крену ка Гркавцу и Леденицама. У таквој ситуацији 21. и 22. септембра ова чета и друге наше јединице почеле су да разоружавају поједине италијанске јединице. О томе Главни штаб обавјештава штаб III дивизије 23. септембра. У том писму стоји: „Наша чета од 30 бораца, која је била пошла да их сретне и доведе до нас, послје разговора напала је једну колону и након пола сата борбе исту разоружала. . . Овдје је дотјерао (командир чете) око 50 мазги са нешто муниције, сира, шећера, ориза и конзерви“. (Зборник, том 3, књ. 9, док. бр. 216). Из овога излази да је чета већ 23. била у Милочанима, да је разоружавање у рејону Извора било 21. септембра, послје чега је дивизија кренула у правцу Леденица.

Из писма Главног штаба од 24. септембра штабу II ударног корпуса види се да су другови Андро Мугоша и Никола Поповић поново пошли у штаб дивизије „Тауринензе“, да их наговоре да дођу у Горње Поље (Зборник, том 3, књ. 5, док. бр. 44). И овај покушај није уродио плодом.

Најзад су Њемци 25. и 26. септембра напали Италијане на положајима Гркавац — Леденице и разбили их. Само један дио успио је да се извуче и уз помоћ наших јединица дође у Горње Поље. Бројно стање ове дивизије било је према извјештају штаба Треће ударне дивизије на дан 29. септембра 8000 војника (Зборник докумената, том III, књ. 5, док. бр. 61). У извјештају од 12. октобра 1943. године стоји: „Одлучили смо да формирамо из јединица дивизије 'Тауринензе' једну партизанску бригаду од 4 батаљона, јачине по 200 бораца. Остатак од око 1.500 војника са штабом дивизије, с обзиром на немогућности исхране на овој просторији упућујемо на расположење том штабу. . .“ (Исто, док. бр. 94). Значи да је за ових 15 дана, од 29. септембра до 12. октобра закључно, дивизија изгубила око 5000 војника.

За све ово вријеме држање Италијана је карактерисала неодлучност, која је имала за посљедицу потпуну изгубљеност, утученост и бесперспективност, усљед чега су, без потребе и користи, имали тешке људске и материјалне жртве.

Посљедњих десет дана септембра на Чеву смо имали доста посла. Долазили су људи из Цетиња, а касније и из Барског логора. Неке смо упућивали у јединице, а неке у Главни штаб, а он их је даље отпремао према потреби и њиховој жељи. Било је ту другова из Београда (Раде Кушић и његова другарица

Ранка Стефановић и др.) и из осталих крајева. Обилазили смо терен и контактирали са људима који су до тада припадали квислиншким формацијама, углавном федералистима. Четници су заказивали састанке, али на њих нијесу долазили, већ изгледа да су чекали да се ситуација мало разбистри.

У Чеву је од јединица НОВ тада била једна чета. Сви скупа не можемо се похвалити предузетим мјерама обезбјеђења. Нијесмо нигдје порушили пут, нити имали засједе, патроле, или ма какво обезбјеђење, које би најавило долазак непријатеља. Умало нам се то није осветило, што се најбоље види из сљедећег.

30. септембра позвао нас је Милутин Милић да пођемо на ручак код његове тетке на Гробову Голију. То је од Чева удаљено око 4 km, на путу за Данилов Град. Прихватили смо позив и укрцали се у један мали камион. Било нас је шесторица — Милутин Милић, Андрија Пејовић, Мићан Петричевић, Вуко Ненезић, шофер који се презивао Вуксановић, и ја. Камион смо оставили на крају цесте испод куће, с тим што га је шофер окренуо у правцу Чева. Стигли смо у кућу Ђетка Вучкова Мрђеновића, гдје су нас лијепо угостили. За ручак су сварили скоруп и ја сам послѣје ручка захтијевао да кренемо одмах натраг, у Чево. Другови су тражили да причекамо и кафу скувану од прженог јечма, јер праве кафе тада нијесмо имали. Пристао сам.

Кућа Ђетка Вучкова је поред саме цесте, која на овом дијелу иде скоро правцем исток-запад, како се пружају и јужне падине Копитника, испод којих се кућа налази. У конобу, тј. приземље куће улази се са цесте. То је просторија за стоку. На спрат се улази са сјеверне стране, и то је стан за фамилију. Чекајући кафу, одједанпут сам чуо неку буку и клопарање. Побојао сам се да нијесам добро чуо, па нијесам друговима ништа рекао, да ме не би задиркивали касније уколико не буде нешто. Изашао сам из куће, без оружја, да не бих скренуо посебно њихову пажњу. Сишао сам на цесту под кућом. Сад сам јасно чуо зујање мотора и клапарање гусјеница по рапавој макамској цести. Ускоро се на окуци, источно од куће, из правца Данилова Града, појавила једна танкета, на којој су били њемачки војници са шлемовима. Кад су Њемци видјели наш камион, на око 300 m даљине, одмах су застали. Ја сам се хитро вратио у кућу и узвикнуо друговима: „Њемци!“ Узео сам своје оружје и сви смо изишли на сјеверна врата, гдје нас Њемци нијесу могли видјети. Уз стрму падину попели смо се на једну камену громаду изнад куће. Провирили смо иза камена и видјели дио њемачке колоне гдје стоји на цести.

На брзину смо се договорили да се шофер врати и покуша да пође у Чево, да обавијести чету о доласку непријатеља. Одлучили смо да са тога мјеста не отварамо ватру, јер су нас Њемци могли одмах отјерати, тим прије што смо само нас тро-

јица имали карабине, двојица машинке, а шофер је био без оружја. Пошто су Њемци још стајали у мјесту, одлучили смо да што прије кренемо падинама које су ишле паралелно са цестом у правцу засеока Вулашке Куће. Имали смо намјеру да отворимо ватру када се Њемци примакну раскрсници, одакле са цесте скреће пријечац за село Мишке у Чеву.

Шофер је одважно сишао до куће, ушао у камион, упалио и кренуо. Ми то нијесмо могли видјети, јер смо били у мртвом углу. Када је шофер упалио кола и кренуо, Њемци су отворили на њега ватру из пушкомитраљеза. Иако му је читава каросерија била прорешетана мецима, успио је да умакне иза окуке и дође у Чево. Ми нијесмо знали шта се с њим десило, јер смо и ми кренули, у исто вријеме када и он, кроз камењар и шипражје. Кроз ситну шуму од нас се одмах одвојио Вуко Ненезић и тек смо се пронашли касније, у току борбе, док смо се нас четворица кретали заједно. Кад смо дошли у висину раскршћа, одакле је по нашој процјени требало отворити ватру, Њемци су челом колоне баш ту стигли и застали. Колону је сачињавало седам танкета и пет камиона. Милутин Милић и ја смо отворили ватру из карабина, а Андрију и Мићана смо послали у правцу Чева, да би помогли чети у организовању отпора, јер је за дејство аутоматима, које су они имали, било сувише далеко. Наши меци су задимили на цести. Њемци су поскакали са танкета и камиона и отворили ватру у правцу нас. Ми ту ватру нијесмо ни осјетили, јер смо били заклоњени у камењару, далеко око 400 m, тако да нијесу одмах уочили наш положај. Одмах након првих пуцњева почела је да дејствује у правцу нас једна наша десетина из Чева. Наш шофер Вуксановић је успио да дође у Чево и чета је одмах пошла у сусрет Њемцима. Једну десетину су упутили на своје лијево крило, да свлада косама, гдје смо се ми налазили, и на тај начин обухвати десни бок непријатеља. Андрија и Мићан су се убрзо повезали са овом десетином и обавијестили их гдје смо ми.

Сада смо са десетак пушака дејствовали у десни бок непријатеља, а чета га је напала са фронта у захвату цесте. Њемци су били потпуно збуњени, па су се са читавом моторизацијом окренули на лијевокруг, а пјешадија је одступала у захвату цесте. Једну танкету нијесу успјели извући, и ми смо је заплијенили. На јужној страни цесте није било погодних положаја, па Њемци нијесу ни покушали тамо да се шире, а ми нијесмо дозвољавали да се дочепају ниједног положаја сјеверно од цесте. Њемци су одступали ужурбано, гоњени дуж цесте од наше чете и стално притискивани на десни бок од десетине која је имала непрекидно доминирајући положај. Послије борбе од једног сата и одступања око 2 km, Њемци су почели да се пењу на онај исти камењар уз који смо се ми полели када смо изишли из куће Ђегка Вучкова. Ми смо их јуришем збацили са камењара. Наши борци, охрабрени одступањем противника, би-

ли су доста необазриви, па су често из стојећег става, без заклона, отварали ватру. Тако је, гађајући из стојећег става, попођен у груди омладинац Саво Радов Шкулетић и на мјесту остао мртав. Раде Шкулетић, његов отац, пекар из Цетиња, дан прије је дошао са сином и укључио се у чету. У моменту када је Саво погинуо Раде је био непосредно уз њега.

Њемци су на овом положају пружили жесток отпор због тога што су се одлучили да што прије одступе и прекину борбени контакт са нама. Због тога су прикупили своју моторизацију у ували, позади овог положаја, у мртвом углу, а дио њих је водио борбу, да би главнини омогућио да се извуче и укрца у возила. Њемцима је пошло за руком да прекину контакт са нама, укрцају се у возила и пођу цестом преко Велестова. Ми смо на бојишту нашли 12 мртвих Њемаца и једног смо заробили. Наши губици су били — један мртав.

Ова њемачка колона, по нашој процјени, бројила је око 120 војника, добро наоружаних стрељачким наоружањем. Имали су и минобацаче, само нијесу успјели да их употријебе. Наша чета је бројила око 35—40 бораца. Успјех је постигнут благодаречи енергичном дејству наших бораца, изненађењу на које су Њемци наишли и, нарочито, захваљујући распореду који смо, као што се види, саввим случајно заузели. Њемци су се хитро удаљили неких 5 km, до мјеста Прлине, на граници између Велестова и Марковине. Ту су се зауставили и осули жестоку паљбу из минобацача, митраљеза и п.митраљеза у правцу Копитника. Ова ватра није имала никаквог дејства, а они су, изгледа, помислили да је пун Копитник партизана.

Док је вођена борба на Грабовој Гомили и око ње, један наш батаљон је хитао ка пољу боја. То је био батаљон који је формиран 21. септембра на Марези од теренских чета из Косовог Луга, Новог Села, Загарча и Бандића. Командант батаљона био је Никола Живковић, који је до Сутјеске био командир чете у V црногорској бригади, а од Сутјеске командант новоформираног IV батаљона. Батаљон се вратио у Црну Гору из Подграба, на прузи Сарајево — Вишеград, и углавном је био разбијен. Живковић је са 30 бораца дошао у Комане — рејон Сиљевице — и ту се ова група разбила у тројке. Батаљон је од 21. септембра, дана када је формиран, био на терену са којег су били његови борци, вршио је мобилизацију, сузбијао утицај четника и сепаратиста и помагао организовање и учвршћење народне власти.

Батаљон је 30. септембра (тог дана се налазио у Бандићима) осмотрио њемачку колону која је прошла кроз Загарач ка Чеву. Одлучено је да најкраћим путем, подножјем Високе, преко Бешиног Убла, Миогоста и Доње Марковине, крене за Њемцима, да би их при повратку сачекао код цркве у Марковини и разбио, или, уколико се не врате, да продужи ка Чеву и нападне их гдје их буде сустигао. Другови су поуздано зна-

ли да ће њемачка колона наићи на наше снаге, да ће са њима ступити у борбу, па ће или постепено напредовати, у ком случају би им батаљон ударио у леђа, или се услед снажног отпора вратити. Десило се ово друго, али прије него је батаљон успио да дође на жељени положај. Њемачка колона се вратила кроз Марковину, у правцу Горњег Загарача, и продужила за Данилов Град. Батаљон је дијелио простор од 2 km ваздушне линије да избије на цесту и прекине одступницу Њемцима. Кратак временски размак спасио је колону непријатеља од потпуног уништења.

Ми смо после ове борбе порушили пут у Бобином Кршу, у селу Велестову, и поставили засједу као обезбјеђење од тог правца. У Чеву смо разговарали о догађају и износили утиске, док негдје око 16 часова дође у Чево Ђетко Крстов Нензић. Био је јако забринут и невесео. Питали смо га о чему се ради. Испричао нам је како је његов син Вукашин, када је видио колону да иде према Чеву, узео оружје и муницију и пошао на Старо Гумно да чека, мислећи да су Италијани, да се мало провоза. Кад су Њемци при повратку са Чева наишли поред њега он је изишао на цесту и зауставио их, не слутећи ништа рђаво. Њемци су га пустили у камион, разоружали и свезали. Тек тада је видио да је направио тешку грешку. Он нам је касније причао да су Њемци имали у камионима доста рањених.

Ђетко нас је питао за савјет — шта ће и да ли се шта може урадити. Сјетили смо се заробљеног Њемца, па смо одписали писмо њемачкој команди у Даниловом Граду. У писму смо им рекли да се код нас налази њихов војник кога смо заробили, као и то да су они ухапсили нашег војника, који је забуном изишао на цесту пред њих. Предложили смо да извршимо размјену сјутрадан у 12 часова, код цркве у Марковини. Нагласили смо да њихови војници дођу са бијелом заставом и да ће их наша обезбјеђења пропустити. У прилогу смо им дали и краток писмо заробљеника.

Све смо то дали Ђетку и он је хитно пошао у Данилов Град. Њемци су пристали на размјену и Ђетко је још прије поноћи истог дана био код нас у Чеву. Сљедећег дана — 1. октобра извршена је размјена према нашем предлогу.

Тог дана — 1. октобра — неколико другова из скојевске организације тражило је од нас неко возило да се из Чева пребаце у Бату Цуцку. Са њима је била другарица Олга — Лола Ђеткковић, члан Среског комитета СКОЈ-а Цетиње. Није смо тренутно имали другог возила, па смо им дали танкету коју смо заплијенили од Њемаца претходног дана. Сјели су на танкету, и кад су дошли у село Ресну, близу раскрснице гдје се пут рачва за Бату и Симуњу, упали су у ватру непријатељских аутоматских оруђа са сјеверних падина Црног врха. Њемци су тог дана направили и испад из Цетиња, са циљем да и са тог правца испитају ситуацију у ширем рејону Чева. Кад су

овладали Симуњом, нијесу продужили цестом, већ су скренули сјевероисточно — падинама Црног врха, у правцу Руђиног Почивала, да на тај начин избјегну дубодолину Ресне.

Наши другови на танкети били су потпуно изненађени. Поскакали су са танкете, оставили је на цести и кроз камењар и ситну шуму повукли се ка брду Гају. Ми у Чеву о томе нијесмо ништа знали, па смо негдје касније кренули са једним колима за Цуце. Кад смо се спуштали цестом са Руђиног Почивала према Ресни, Њемци су нас засули п.митраљеским рафалима са падина Црног врха. Успјели смо окренути кола у једној ували и вратили смо се према Чеву. Одмах смо предузели мјере за спречавање даљег продора непријатеља. Упутили смо снаге којима смо располагали и створили фронт према непријатељу. За сљедећи дан ујутро, 2. октобра, направили смо план напада на непријатеља у рејону Симуња — Црни врх. Нашим снагама из Цуца наредили смо да крену западно од комуникације Ресна — Бата и избију код села Уба у позадину положаја на Симуњи. Снаге из Чева имале су задатак да задрже непријатеља испред Руђиног Почивала. Батаљон Николе Живковића, након покушаја да пресретне њемачку колону у Марковини, послје њеног повратка од Чева, био је у селу Барјамовици. Наредили смо да одмах крене правцем Барјамовица — Пјешивац — Планиница — Црни врх и у зору 2. октобра нападне непријатеља у бок и леђа на Црном врху. Наше јединице су остатак дана 1. октобра и ноћ 1/2. провеле у усиљеном маршу, по веома тешком крашком терену, без путева, пуном вртача и непроходног камењара.

Кад су наше снаге 2. октобра ујутро опколиле положаје гдје су синоћ замркли Њемци, нијесу никога затекле. Непријатељ се током ноћи неопажено извукао у правцу Цетиња. Није јасно због чега: да ли су обавијештени о нашим припремама, или им је циљ био само извиђање. По свему изгледа да је био посриједи страх од уништења, јер смо прије ових испада непријатеља добили из Цетиња обавјештење од неких сепаратиста да се против нас припрема напад у циљу чишћења овог терена.

Нов напад непријатеља услиједио је 10. октобра, када су Њемци, надирући од правца Грахова, преко Трешњева, Извора и Бате овладали Чевом. Ја сам у међувремену пошао у Боку — у срез которски — по партијском задатку.

Бошко Ђуричковић